

MITOAREN FUNTZIO POLITIKOAZ

Sorel-en exegesi bat:
"Bortxari buruzko hausnarketak" (1908)

PRUDEN GARZIA

Georges Sorel XIX. eta XX. mendeetako belaunaren gainean bizi izan zen pentsalari frantsesa dugu. Idazki ugariaren egilea, marxisten artean kokatu ohi da; zehazkiago esanda, Marx eta Engels-en heriotzaren ondoren marxismoaren birpentsaketari ekin zioten teoriko marxisten artean, hala nola Bernstein, Kautsky, Rosa Louxemburg, Hilferding edo Lenin, nagusienak baino ez aipatzearren, baina hauen artean toki berezi samarra beteko du arrazoi asko dela medio: lehenik eta behin Frantzian jaio eta bizi izan zen, iraultza eta errebolta-tradizioa inon baino luzeagoa eta sakonagoa den Parisen, non kokatzen bait zen, bestalde, Europako alderdi

sozialista indartsu eta jendetsuenetako baten burua. Buru erabat erreformista, hala ere. Eta buru horren burukideen aurka oraindik ere Mendebal Europan iraultza baten beharra aldarrikatzen zutenak lau katu baino ez ziren izaten. Lau katu zoro, sufragio unibertsalak (gizonezkoena soilik, gogora) eskaintzen zuen bide ziur eta mailakakoa ikusi nahi ez omen zutenak. Eta horien artean, Sorel, mila aldiz hurbilago Lenin bategandik, Jaurés batengandik baino.

Gehitu egin beharko litzateke, hala ere, Mendebaldeko Europan, Ekialdean ez bezala (gogora 1905a), ordurako sortua zela geroa hainbeste katramila eman duen komedia, alegia, masa-mugimendu iraultzailea gidatzea baino masa-mugimendutan iraultzaletasuna piztea zela kontua, partidu sozialista baten sorrera eta antolaketa edozein iraultza ekiditeko biderik ziurrena bihurtua bait zen kurioski.

Giro horretan kokatzen da bete-betean Sorel. Giro horren semea izanik ere, bere lanik esanguratsuentzat jo izan dena, eta gaurkoan zenbait burutapenetarako bide emango diguna, alegia, *Bortxari buruzko hausnarketak*,¹ 1908an argitaratua.

Inoiz anarkistekin konfunditua, korronte politiko berezi batean kokatu behar dugu Sorel, sindikalismo iraultzailea deitzen dena, zeinak, batez ere Frantzian eta Italian, lortu zuen arrakasta (azken herrialde honetan bere kide eta burukide askok faxismorantz joko zuten gero).

Berezitasunen zerrenda honekin bukatzeko aipatu beharrekoak dira bere pentsamenduari originaltasuna ematen dioten ezaugarri bi: Marx-en ekarpenaz egindako birpentsaketa boluntarista, eta honen ondorioz, Bergson-i jarraiki, arrazoi modernoaz egiten duen errefusapena, eta bortxari eta bortxari buruzko hausnarketari eskaintzen dion aparteko arreta. Hain zuzen ere, azken puntu honetatik bideratu nahi nuke neure exegesi pertsonal hau.

MITOAREN EZAUGARRIAK ETA FUNTZIOA

Komentatu nahi dugun liburua ez da berez liburu bat, artikulu-bilduma bat baino, lehenago gai nagusi baten inguruan idatzitako zenbait artikuluren bilduma, nahiz eta askoz ere gai gehiago tratatu. Ez da neure asmoa Sorel-en pentsamendua azalpen sistematiko bat egitea, ezta liburu honek ukitzen dituen gai guztiena ere, ezta Sorel-en *kritika/goramen/era* -so bat plazaratzea. Nahi nukeena, liburu horren orri artean aurkitutako ideia pare baten berri ematea da. Eta ideia horiek gure gizartean mitoak betetzen duen funtzio politikoari dagozkio.

Aipatu dugu lehenago XIX eta XX. mendeetako belaunaldi iraultzaileek beren asmoak aurrera ateratzeko aurkitzen zizuten zailtasunak. Urrunago joanda, partidu sozialistaren erreformismoa da Sorel-entzat iraultzaileen etsai nagusia, eta erreformismo hau deuseztatzeko bortxaren erabilera defendituko du langileen eskutik:

“La violence prolétarienne change l’aspect de tous les conflits au cours desquels on l’observe; car elle nie la force organisée par la bourgeoisie, et prétend supprimer l’Etat qui en forme le noyau central. Dans telles conditions il n’y a plus aucun moyen de raisonner sur les droits primordiaux des hommes; c’est pourquoi nos socialistes parlementaires, qui sont des enfants de la bourgeoisie et qui ne savent rien en dehors de l’idéologie de l’Etat, sont tout désorientés quand ils sont en présence de la violence prolétarienne; ils ne peuvent pas lui appliquer les lieux communs qui leur servent d’ordinaire à parler de la force, et ils voient avec effroi des mouvements qui pourraient aboutir à ruiner les institutions dont ils vivent: avec le syndicalisme révolutionnaire, plus de discours à placer sur la Justice immanente, plus de régime parlementaire à l’usage des Intellectuels; c’est l’abomination de la désolation! Aussi ne faut-il pas s’étonner s’ils parlent de la violence avec tant de colère.”
(29 or.)

Aipu luzea egin dut baina argigarria ene uste apalean; argi dago zergatik eta zertarako behar den bortxa ezarri: bortxaren funtzio nagusia ez da Estatua (etsaia) erasotzea, baizik eta eraso horren bitartez lortzen da oraindik handiagoa den etsaia, alegia, langileen ordezkari erreformista eta burgeszaleak, atakarik gabeko kale itsuan jartzea, “ebidentzian” uztea. Nork bere esku dauka honetatik (eta hemendik aurrera) Euskal Herriko egoerarekin paralelismoak ateratzea, baina ez da bortxarena gaur nagusiki tratatu nahi dugun gaia, mitoarena baino; honek helduleku bat baino ez digu ematen bereziki joratu nahi dugun gaiari heltzeko.

Beraz, badakigu bortxa zergatik eta zertarako. Ez dakigu nola. Erantzuna berehala emango digu Sorel-ek: greba orokorraren bitartez. Hauxe dugu sindikalista iraultzaileen ideologia eta estrategia iraultzailearen puntu nagusia: langile guztiak ados jartzen diren egunean bapatean eta batera greba egiteko produkzioa geldieraziz burgesiak jai edukiko du eta sozialismoa ezarriko da.

Historian zehar ikusi dugu, noski, hau erabat teoria okerra dela, alegia, inon ez dela sekula gertatu. Areago, pixka bat pentsatzen eta aztertzen hasita, berehala ohartzen gara halako planteamendu batek aurrera ateratzeko dauzkan oztopo eta era guztietako zailtasunaz. Honi gehitu beharra dago guzti hau ez teoriarik bakarrik, baizik eta Sorel-en liburu argitaratu zenerako mila aldiz praktikan frogatua zeukatela sindikalismo iraultzailearen buruek, Sorel bera barne. Orduan? Berdin dio. Zeren eta greba orokorra *mito* bat da bere esanetan. Puntu honetan Sorel-ek, mitoaren kontzeptua erantsiz, erabateko jite berria ematen dio bere pentsamenduari, posibilitate-pila bati ateak irekiz. Ideia oso sinplea da:

“Les hommes qui participent aux grands mouvements sociaux, se représentent leur action prochaine sous forme d’images de batailles assurant le triomphe de leur cause. Je propose de nommer mythes ces constructions dont la connaissance offre tant d’importance pour l’historien.” (32 or.)

Alegia, diskurtsu burutsuek, arrazoibidezko esplikazio eta azalpenek (aurreko aipuan ikusi bezala), are eta gutxiago teorizazio eta irakaspen astunek, ez dute ia eraginik mugimendu sozialetan; hauek *mitoen eraginez* mugitzen bait dira. Eta zer dira mitoak?

“Des ensembles d’images capables d’évoquer EN BLOC ET PAR LA SEULE INTUITION [maiuskulak neureak dira], avant toute analyse réfléchie, la masse des sentiments qui correspondent aux diverses manifestations de la guerre engagée par le socialisme contre la société moderne” (173 or.)

Beraz, mugimendu sozialei eskaini behar zaiena ez da teorizazio astunak edo *arrazoiak* baizik eta “irudi-multzo bat” zeina “blokean eta intuizio hutsez”, eta ez arrazoiaren bidez, izan behar duen asunitua. Guztiz garrantzizkoa da bere osotasunean edo “blokean” onartzea eta inolaz ere ez analizatzen saiatzea (hau da, bere partetan zatitzea, barne-logika bat aurkitzea, parteen arteko hierarkizazioa eta lotura kausalak bilatzea, etab.) edo errealitatearekin konparatzea, mito izaten jarrai dezan:

“Il ne faut pas chercher à analyser de tels systèmes d’images, comme on décompose une chose en ses éléments, il faut les prendre en bien comme des forces historiques, et il faut surtout se garder de comparer les faits accomplis avec les représentations qui avaient été acceptées avant l’action.” (33 or.)

Azpimarra dezagun berriro ere mitoak, greba orokorrak kasu, ez duela zertan inolako antzekotasunik gorde behar iragarri nahi den etorkizun errealekin; areago, berdin dio erabat oker badago edo guztiz ezinezkoa bada ere. Bere funtzioa ez da etorkizuna iragartzea, baizik eta langileengan *borrokatzeko gogo* *piztea eta indartzea*. Azken aipu bat eginez:

“Il importe donc fort peu de savoir ce que les mythes renferment de détails destinés à apparaître réellement sur le plan de l’histoire future; ce ne sont pas des almanachs astrologiques; il peut même arriver que rien de ce qu’ils renferment se produise.” (179 or.)

Sorel-entzat greba orokorrak, mito-izaera hartuta, funtzio mobilizatzaile hutsa dauka, hau da, erreformismoak lokartutako langile-masak iraultzarako piztea mito mobilizatzaile bat emanaz, mito horrek iragarritakoa guztiz gezurrezkoa bada ere. Borrokazaletasuna eta gizarte-barruko bipolarizazioa lortzea da kontua. Eta, kurioski hemen ere, ez dago munduan ezer mobilizatzaileagorik eta eraginkorragorik mito bat baino. Erabat gezurrezkoa eta ezinezkoa bada ere.

MITOAREN BESTE EZAUGARRI BATZUK

Irakurketa erraztearren hemendik aurrera ez dut aipuetara joko eta testuaren erreferentzia hutsa emango dut.

Mitoaren dohainetako bat hauxe da: bapatean intuizio batez gureganatu ahal izatea (182 or.); hau da, oso erraza da “hitzetan azaltzen diren doktrinak desbideratzea” (39 or.) baina hori ezinezkoa da mitoa sartzen denean jokoan funtsean irudi-multzozkoak bait dira.

Honen ondorioz, ez dira utopiekin nahasi behar: utopiak hitzetan azaltzen direnez gero, ez iruditan, zati ezberdinetan deskonposa daitezke eta arrazionalki aztertu, errealitatearekin alderatu, eta abar. Baina utopiek zuzen-zuzenean edozein erreformismotarantz garamatzate. Zoritxarrez, mito gehienak utopiekin nahasita agertzen dira, Marxen kasuan adibidez, eta kasu hauetan beren iraultzaletasuna gordetzen dute mitoari esker. Zeren mitoak eta talde baten uste sendoak (“convictions”) berdin-berdinak direnez, eta talde horren usteen adierazpena mugimenduzko eta irudizko hizkeran deskonposa eta analizaezinak, *ukaezinak* bait dira. Hau garbi edukitzea oso garrantzitsua iruditzen zait: bere izaera irrazionalari esker mitoak ukaezinak dira pentsamendu arrazionalaren bitartez, edota, errefusapen arrazionalek, behintzat, ez dute lortzen jendeak mitoan duen sinesmena higitzea. Hala ere, oro har, historian zehar mitoak eta utopiak elkarren artean estekatuta agertzen zaizkigu (parrafo osorako 45 or. eta hur.).

Beste mito batzuk ere izan dira historian zehar: Marxen iraultza katastrofikoa (32 or.), Eliza militantearen mitoa (38 or.), eta abar.

EUSKAL HERRIKO MITOAK

Aurreko orrietan zehar Sorel-ek mitoaz zeukan kontzeptua eta honetaz egin zuen erabilera politikoa azaltzen saiatu naiz. Alferrikakoa litzateke gehitzea ez zuela inolako arrakastarik lortu, nahiz eta, bidenabar esan, gerora kontzeptu hau faxismora pasa, arrakasta hobea lortuz (ikus Sternhell, Zeev: *La naissance de l'ideologie fasciste*. Paris, 1989), baina ez dut uste mitoaren erabilera, Sorel-en zentzu estu honetan ere, partidu edo joera politikoa berezi batena denik. Alegia, ene uste apalean, Sorel-en ekarpenak mitoa eta honen erabilera politikoiari buruz balio zabala dauka historia eta espektro politikoan zehar, eta hain zuzen ere, hari honetatik tiratuz komentatu nahi nituzke Euskal Herriko kasu bi.

Urteetan zehar (batez ere azken 25 urteez ari naiz) mito nagusi bat izan dugu Euskal Herrian, Ezker Abertzalearen esparruan kokatu izan dena batez ere eta nik Borroka Armaturaren Mitoa deituko nukeena. Sorel-i jarraiki, alferrikakoa da mito horren azalpen arrazoitu eta sistematikoa ematea; askoz ere zuzenagoa da Euskal Herriko jende askok ikusi izan duen bezala ikustea, alegia, "irudi-multzo bat, blokean eta intuizio hutsez, edozein analisi hausnartu baino lehenago, gure gogoan sentimendu-mordo bat pizteko gai izan dena", zeren eta sentimenduez ari bait gara, noski, borroka mitikoaren irudiak jendearengan bapatean eragindako sentimenduez, milaka lagun borrokan hasi eta irautera eragin dituztenez, alegia. Behin baino gehiagotan deitu izan zaio honi borrokaren mistika eta euskaldunengan bereziki ikusi nahi izan da; ene uste apalean, fenomeno zabala da Historian zehar mundu guztian. Eta Sorel-ek esaten duen bezala, mitoak ukaezinak dira, eta beraz, garaitezinak, zeren mitoiari esker, ondo bait dakite borrokalariek egungo edozein zailtasun ez dela egungo errealitatearekin

parekatu behar, mitoak ematen dien irudiekin baizik, eta hauek garaipena iragartzen dutela: azkenean irabaziko dutela nola edo hala. Hona hemen Ezker Abertzalearen irrazionaltasunaz aritzean zertaz aritu beharko litzatekeen.

Hala ere, ez nadin errealtatetik larregi alendu. Sorel-ek berak ere erakutsi digu nola agertzen diren mitoak berak utopia deitzen duenarekin estekatuta, mitoak ez bait dira ia sekula hutshutsean agertzen. Beste hitz batzuekin azalduz, elementu irrazional eta arrazionalak elkarrekin estekatuta agertzen dira, eta batere lanik ez genuke egin beharko elementu arrazionalik aurkitzeko Borroka Armatuaren Mitoa kokatzen den estrategia politikoaren barnean (adibide bat aipatzearren: *negoziazioa*). Baina honek ez du arestian esandakoa ukatzen.

Jakina, Borroka Armatuaren Mitoaren balioaz eta jaso duen arrakastaz egin dugun azterketa egokitzat joz gero, zilegi da il-do beretik ondorioak ateratzen jarraitzea. Bata, ezker abertzaleari politikoki erasotzeko erabili izan diren tresna ideologikoei buruz, lehenengo eta behin. Euskal Herrian zenbait laguni *desmitifikatzeko* sortu zitzaaien berebiziko grina², urte luzetan zehar benetako *sukarra* izan dena. Guztiz alferrik. Sorel-engandik ikasi dugun bezala, mitoak ukaezinak dira, eta beraz, garaitezinak. Ondorioz, strategi aldaketa bat egon da eta hurrengo urratsa beste mito bat altxatzea izan da, aurreko mitoa aurka, eta horrela, kurioski berriro ere, lehenengo desmitifikatzaile askok Borroka Armatuaren Mitoaren aurka Bakearen Mitoa sortu dute. Izan ere, lehen esan bezala, ez dago ezer mobilizatzaileagorik mito bat baino. Eta mito indartsu baten kontra horixe da arma bakarra, beste mito bat sortzea.

Zergatik da mitoa Bakearena? Aurrekoarekin egin dugun bezala, aplikatzea egun Euskal Herrian Bakearen bandera daramatenek egindako azalpen eta aldarrikapenei Sorel-en definizioa. Aurrekoan bezala, diskurtsu orokorraz ari naiz, ez honen edo haren azalpen konkretuei buruz. Eta diskurtsu orokorren mailan zera ikusten dut; “irudi-multzo bat, blokean eta intuizio hutsez, edozein analisi hausnartu baino lehenago, gure gogoan sentimendu-mordo bat pizteko gai izan dena”. Zehaz dezadan: Euskal Herriko arazo guztiak honetan laburbiltzen omen dira: gutxiengo maltzur batek ez digu bakean bizitzen uzten, baina borroka eginez (borroka baketsua, hori da

esaten dena behintzat, armada eta polizia ez balego bezala) lortuko dugu bakea, eta horren ostean garapen ekonomiko, autonomiko, kultural, eta abar guztiak; beste hitz batzuekin esanda, zorientasuna, poztasuna, alaitasuna, anaitasuna eta nahi dituzun *-tasun* guztiak. Hala ere, zergatik izan behar du horrek mitoa? Alegia, hor ez dago gogoeta edo analisisirik; hor ez dago Euskal Herriko errealitatea modu arrazional batez ulertzeko egindako ahaleginik, gure gizartea, historia, arazo ekonomiko-sozialak, inmigrazioa, hizkuntz gatazka eta abar-reko gaitan sakonduz, esplikatzen saiatuz modu arrazional batez; hor ez dago problemaren zatiak, sustraiak, adarrak, kausak eta prozesuak analizatzeko inolako asmorik; hor dagoena hauxe da: hitz magiko bat, bakea, eta bere atzetik “irudi-mulzo bat...”. Berriro diot, aurkezten diguten bake hori nik ez dut inon ikusi, Walt Disney-ren pelikuletan ez bada. Eta Euskadin bizi gara, ez Disneylandian. Baina noski, horrek jendea mugitzea lortzen du, kaleratzea, “manifestapeneratzea”, saio desmitifikatzaile guztiak baino askoz ere hobeto. Horra hor gakoa.

Lehenago esan dudana bezala, honetan ere esan beharrean aurkitzen naiz honekin ez dudala ukatzen Euskal Herrian Bakea sostengatzen duten mugimendutan elementu arrazionalik ez dagoenik (bat ipintzearren: gizarte zibilaren errebindikazioa), baina era berean duten pisu mitiko eta irrazionala nabarmena iruditzen zait.

BUKAERA

Puntu honetarainoxe helduta, esandakoa laburbiltzeko eta ondorio pertsonal pare bat ateratzeko momentua dela uste dut. Izenburuak dioen bezala, mitoaren funtzio politikoari buruz aritu naiz, baina mito-kontzeptuari oso edukin zehatz bat emanez, Sorel-ek ematen diona; horretarako, bere testu batzuen irakurketa komentatuari ekin diogu, zenbait ezaugarri azpimarratuz: mitoa ez da hitzetan azaltzen, iruditan baizik; bigarrena, esplika ezina (eta, era berean, erasoezina) da arra-

zoibidearen ildotik; hirugarrena, funtzio mobilizatzaile hutsa dauka, berdin dio egiazkoa izan hala ez; laugarrena, mitoa ez zaigu sekula huts-hutsean agertzen, elementu arrazionalekin estekatuta baizik. Guzti honekin Sorel-ek ateratzen duen ondorio nagusia hau da: politikagintzan arrakastarik izateko ez-inbestekoa da mitoen bidez aritzea, berdin diolarik egiazkoa den zerbait transmititzen duten, hala guztiz gezurrezkoak diren; era berean, txanponaren bestaldea, utopia, hau da arrazoibidezko iharduna, erabat arbuiagarria da, besteak beste ahalkea delako arrakastarik lortzeko. Berriro ere azpimarratu nahiko nuke mitoaz eta utopiaz aritzean Sorel-ek mugatutako kontzeptu horietaz ari naizela, ez beste ezertaz.

Ene uste apalean, kontzeptu hauek Euskal Herriko egungo politikagintzarako erabat aplikagarriak dira. Barruti politikoa- ren alde guztietatik politikagintzan mitoen bidez aritzeko tentazioa ez da tentazio hutsa, errealitate trinkoa baizik, honek dakarren ondorio guztiekin; bat baino ez ipintzearren: mugitzeari, mobilizatzeari, borrokatzeari ematen zaio erabateko lehenetasuna, horretarako edozein bide erabiliz, eta batez ere mito mobilizatzaileen bidea. Bi adibide nagusi aipatu ditut lehenago, ene uste apalean erabat paradigmaticoak. Epe laburrera beren funtzioa betetzen badute ere, epe luzera erabat antzuak dira, irudiak baino ez bait dituzte sostengatzen, eta ez arrazoitu daitekeen ezer.

Baina ezer esanda ere ez nabil guztiz zuzen, mitoak ez bait dira sekula huts-hutsean agertzen, elementu arrazionalak estekatuta baizik, Sorel-ek hainbeste mesprezatzen zituen utopiak. Eta horixe da, hain zuzen ere, nere proposamen pertsonala: mitoaren erabilera politikagintzan arbuiatuz, elementu arrazionalak bultzatu behar dira, hau da, Sorel-en utopiak; utopiak begiratu, aztertu, baloratu, zatikatu, elkarrizketatu, negoziatu, konpartitu, azken finean lortu egin bait daitezke. Eta ez bake mitikoak edo borroka eternoak. Utopiak.

1. SOREL, Georges: *Réflexions sur la violence*. Librairie des Sciences Politiques et Sociales, Paris, 1930⁷.

2. Jakina, ez nituzke zaku berean eta ordenarik gabe sartu nahi ildo honetan egin diren saio guztiak, ezta pertsona guztiak ere. Poliki eta banan-banan aztertu beharko lirateke. Joera zabal eta indartsu bati buruz ari naiz.

